

dina analizirani su na razne načine i tako dobijamo jednu njihovu lirsku i ne manje istinitu suštinu.

Mnogi estetički zapisi takođe veoma mnogo znače u opusu ovog pesnika. To su vrlo istaćene analize i dijagnoze koje i danas mogu naći primenu. Naravno, hendikepira ih razudnost koju smo napomenuli, ali za jednog vrednog istraživača u tim zapisima ima mnogo podsticajnih momenata. Sve ovo navodi da istaknemo i taj oblik dnevnika, koji je ipak sve redi kao način nekakvog neobavezognog, ali veoma istaćenog, promišljanja određenih problema. O tome je Paveze divno zabeležio: »Svrha ovog dnevnika je možda nepredviđeno bujanje ideja, misaoñih stanja i pojmljiva, koji, sami po sebi, mehanički svedoće da se u tom unutrašnjem životu kriju bogate rudne žice» (str. 214). A pravu srž otkrio je mnogo kasnije: »Danas sam već potpuno svestan da ove *beleške iz dnevnika* nemaju vrednost zato što bi predstavljale izričito otkrice, već zato što su one proraz prema jednom načinu postojanja kojemu se ja nesvesno povinjavam. Ono što kažem nije istina, već odaje — samim tim što kažem ja — moje postojanje, moj način života» (str. 386).

Ova knjiga pokazuje kako je teško hrabro (pogotovo kako je gotovo nemoguće biti stalno hrabar) proći kroz život, koliko je potrebno odricanja i čutanja o tom odricanju, da bi se postigao neki rezultat, da bi se dosegao neki cilj. U njoj možemo pročitati kako je nesigurna misao, kako se menja i kako se vraća na svoja ranija polazišta. Dnevnik Čezara Pavezea toliko je podsticajan da bi ga trebalo čitati nekoliko puta zaredom. U stvari, treba ga čitati stalno.

Paveze se nije obraćunavao samo sa svojim unutrašnjim previranjima mimo umetnosti. Dnevnik je prepun divnih primera analize zbirk pesama i romana, što pokazuje da je Paveze bio svestan svoje realne književne vrednosti. Ni na jednom mestu on neće izjaviti da je dosegao svoj izraz u končnom i za sva vremena ustaljenom načinu, on nikad nije bio zadovoljan i to ga doveo do toga da bude priznat skoro od svih poznavalaca književnosti. U izvesnom smislu, to ga je dovelo i do samoubistva. Ali, mi nećemo zadirati u to sa željom da ga neprkosnoveno razjasnimo iz najprostijeg razloga što smatramo da je nemoguće naći bilo šta u dnevniku što bi objasnilo suštinske ciljeve italijanskog pesnika. Postavljemo, međutim, pomalo čudno pitanje, koje nam se tako često namećalo tokom čitanja knjige: da li je životni način moguć i u jednom drukčijem vidu, gotovo apsurdnom sa stanovišta uobičajenog gledanja, a to je — da li se može živeti ako nam je *samoubistvo način života?* Paradoksalno je ovo i zato što se obično misli da je samoubistvo *trenutak slabosti*, ili napažnje čak, dakle, da ne postoji nešto kao priprema za taj nepojamni čin. Ali, cela knjiga je puna tih strasnih misli o samoubistvu, čak negde izgleda da Paveze nije imao hrabrosti da se ubije. Njegov život bio je tada odloženo vreme smrti, odloženo samoubistvo, a zar to što je on posle toga živeo normalno — to jest, pisao, spavao, jeo, bio sa ženama — ne pokazuje da je samoubistvo bilo njegov način života, njegova duševna hrana protiv svakidašnjice? A kad se već ubio, da li taj način života nije pokazao ništa više od običnog života ostalih? Ovde moramo uzeti u obzir misao da je samoubistvo najviši akt pojedinka, jer on time pokazuje svoju slobodu da bira. U tom smislu možemo shvatiti upozorenja da se samoubice klone automobila i bilo kakvih mogućih opasnosti, jer: »upamti da ako crkneš sam, to će ti se upisati u zaslugu. To će ti se uračunati«. Sve ovo pokazuje koliko je Paveze bio egzistencijalist i, stoga veliki individualista. To pokazuje i njegova briga za sudbinu individualca, danas odveć u skućenim prostorima, danas usamljenog, nesrećnog.

To je najbliža istina o životu i smrti nadasve zanimljivog italijanskog pesnika Čezara Pavezea. Kao veliki individualista, on nije mogao, posle takvog života i umetnosti, dozvoliti drugome da izvrši presudu nad njim samim. Jednostavno, to više ne bi bio on, to ne bi ličilo na njega. Bila bi to tuđa smrt. A to Paveze nije želeo. I to je najviša vrednost ove knjige. Ona pokazuje kako je privlačno i teško biti uvek i u svemu *SVOJ*.

ALEKSANDAR NEJGEBAUER: »MERE ZA VREME«,
KOV, Vršac 1978.
Piše: Jasna Melvinger

U biblioteci Književne opštine Vršac dr Aleksandar Nejgebauer objavio je svoju drugu knjigu pesama *Mere za vreme*. Prethodnom, zbirkom haiku poezije, ovaj autor već se odredio svojim interesovanjem za suptilnu nijansu u odnosima među pojavama do kojih dopiremo percepcijom, kao i svojom usmerenošću ka svedenom jeziku, podređenom jasnoj pesničkoj ideji.

U zbirci *Mere za vreme* Nejgebauer se usmerava sledećem cilju: izreći da ne postoji nikada samo jedna mera za vreme, da se uvek radi o *pluralu mere*, da se uvek radi o višeznačnosti vremena, o mogućnosti raznih tumačenja, čak o nužnosti da pesnik ponudi drugu meru, svoju meru, o moralnom činu koji je u začetku već u sumnji u samo jedan mogući odnos, koji se ispoljava već i u samom poigravanju smislom klišetiranom

na razne načine. Drugi deo naslova *vreme* ima takođe dvostruku dimenziju. Tumači se i kao pesničko, samo njegovo, subjektivno ljudsko vreme i kao vreme definisano spojnim datostima. Te spoljne datostis nisu samo ono do čega se dopire opažanjem, nego sve što se može shvatiti kao kliše: kliše društvenog ponašanja, kliše mišljenja, konvencionalnog, filosofskog, religijskog, ili pak kliše sadržan u samom jeziku. Pesnik zapravo ne želi da prihvati pojave na tom spoljnjem, vremenском planu, ako ne postoji mogućnost da ih relativizira, stavi pod pitanje, pomeri jedan tip značenja drugome.

Stih Aleksandra Nejgebauera nije zatvoren kao što bi neko mogao pomisliti suočavajući se s njegovom jezičkom svedenošću, preciznošću. Taj stih otvara se prema većem broju tumačenja, ali ta tumačenja nisu ostavljena samo na volju intuiciji, maštii, asocijativnosti čitaoca, nego su raznim pesničkim sredstvima jasno naznačena u pesmi. Baš zbog toga što su mogućnosti u pomeranju datih odnosa precizno naznačene u Nejgebauerovom stihu, za ovu poeziju i možemo reći da je intelektualna, racionalna, mada se bavi veoma suptilnim nijansama osećajnosti, a ne samo misaoñim sadržajima. Usvojeni koncept pesničkog izraza, način na koji se stih otvara prema suštinski nejasnom, prevashodno je racionalan — kao što je i ironija kategorija racionalnog. Svojim stihom autor dovodi pod pitanje određeni odnos, relativizira ga na najrazličitije načine. Navedimo neke od karakterističnih postupaka:

Među najjednostavnijim narušavanje je fonološkog integrata reči, suprotstavljanje reči sličnog fonološkog sastava, a različitog značenja radi tumačenja iste pesničke suštine. Npr:

da li je *ispravna*
da li sam *ispran*

Stara mašina, str. 48.

ne žali ga

žari
pal

Kako umreti, str. 43.

Drugi postupak je suprotstavljanje homonima ili igra homonimima i sinonimima:

dok ona misli

kad leti
što će leti
želeti

Gubici i naknade, str. 53.

Treći postupak razbijanje je slogovne konstitucije reči i sprovođenje specifične organizovanosti konteksta koji pruža mogućnosti da se određeni slog veže bilo za prethodnu, bilo za narednu reč:

Odbijeni
od sise

svih zemalja
u jedini te-

san zabran
zbijajte šale

Gubici i naknade, str. 53.

u jedini tesan zabran / ujedinite san

Cetvrti postupak: razbijanje kolokacionog modela, gnomskog modela, religijskog modela, literarnog modela itd.

ljubi
bližnje moje

Neke zapovesti, str. 27.

mislim
dakle postojiš

Potkrepljenje, str. 36.

Peti postupak: značenjska dvovalentnost zavisne rečenice, mogućnost da se poetski tumači i kao konstituent prethodne i kao konstituent naredne nezavisne rečenice celine, prema redosledu u pesmi:

prašumu traži
u gradu
koga nema

bez njega se može
Ukus slobode, str. 58.

Nominalna sintagma može ili ne mora biti deo rečenice koja joj prethodi:

plati pa nosi
jaje vremena

Cena znanija, str. 37.

čekala me i srušila, stvar uobičajeno, neobično, i dočekala mi dočekala mi, ali sam odo i srušila uobičajeno, neobično,

tišina blistavog poda
Doček, str. 22.

Budenje asocijacija zasnovanih na morfemskom sklopu reči.

z dela
bez dela Probojnost tela, str. 62.

Pokušaj poetskog razlaganja jezika egzaktnih definicija:

ukupna brzina
ogledala

u zbiru je
udaljavanja

prostih čestica
od zemaljskih izvora
Merenje brzine, str. 65.

Supstituisanje objektivnog koncepta subjektivnim u paralelizmu stihova:

veliki budilnik
obaveze

iskičio sam
iz brojčanika

odvijam se
i zvonim
Čovek i budilnik, str. 11.

Eksplicitno ukazivanje na dvostrukost, dvojnost viđenja:

gleda vrata
vidi naježdu

gleda sobu
vidi progonstvo
Vidovitost, str. 40.

Kontrastiranje dvaju merila: opšteduštvenog i pesnikovog:

prelaskom
zlatnog mosta

u društvo
dubitnika

nešto slasti
naricanja
Zlatni most, str. 21.

Primera bi svakako moglo biti još više, jer radi se o knjizi u kojoj je dosledno sprovedena određena poetska namerna. Nekome ko poznaje i neobjavljene Nejgebauerove pesme iz zbirke *Raslovice* možda je lakše da razume i ovu knjigu. Nâime, u neobjavljenim rukopisima još je doslednije *raslovljen* smisao na brojne varijante po kojima se mogu vezivati slogovi unutar reči sa slogovima drugih reči iz neposrednog konteksta. Ovakav postupak pesnički je atak na koherenciju, konzistentnost reči, ali ujedno i dokaz da mogućnost različitih čitanja stihova ne zavisi samo od bogatstva čitalačke intuicije i asocijativnosti, nego, eto, katkad biva zadana. Razlika u mogućem dešifriranju materijalizirana je kao imanentna poetskom iskazu. Taj postupak, kao i jedan deo postupaka upravo opisanih u prethodnom izlaganju, nov je, te zato o Nejgebaueru možemo govoriti kao o pesniku zainteresovanom za tragediju, istraživanjem novih izvora pesničkog jezika. Čitaoci pred kojima je zbirka *Mere za vreme* to moraju imati na umu. Tačke, čitaoci ove knjige moraju imati dovoljno široku kulturu da bi im bila jasna pesnikova šala ili ironija, ili uspostavljanje bilo koje vrste distance prema standardnom i klišetinom: u svesti o moralu, u jeziku, kao sredstvu svakonevnog banalnog mišljenja, u našim znanjima iz književnosti, filozofije, psihologije itd. Naravno, stihovi Aleksandra Nejgebauera najbolji su kada se ne ostaje samo nadohvat više ili manje šaljive ili više ili manje ironične igre sa standardnim pojmovima i standardnim načinima čitanja pesme, nego kad u posmaku, otklonu dva značenja pronađemo prostora i za dublje razmišljanje i intenzivniji doživljaj. Pisac ove knjige svakako je istraživao odnos savremenog čoveka, urbanog, obrazovanog, prema sebi, prema porodici, prema društvu. Ova knjiga je pri tom plod intencije ne da se o opštим mestima ne govori, nego da se pred nama razloži, dekomponuje pesnički klîše.

Mere za vreme zbirka je zanimljiva po svojoj osnovnoj ideji o višestrukoći, višezačnosti mera, značenja i odnosa, o njihovom preplitanju u nama i oko nas. Za formiranje pe-

sničkog zanata autora koji zna da izbegne suvišno u jeziku pesme, nije bila presudna samo naša pesnička tradicija, nego i poznavanje i praćenje modernih pesničkih tokova i u drugim jezičkim područjima, posebno engleskom, odnosno, američkom. *Mere za vreme* i po sadržini i po izrazu nisu van našeg savremenog interesovanja za poeziju.

MILAN ĐORĐEVIĆ: »SA OBE STRANE KOŽE«,
Književna omladina Srbije, Beograd, 1979.

Piše: Milivoj Nenin

Zivot je u raskolu sa samim sobom: pretvoreni u ono što nisu, ljudi ne čuju, ne vide, govore ustima kojih nema; beleži se uzaludnost, pogrešne usmerenosti života — živi se život koji nema sluha za one koji ga žive. Već sama ta situacija zbujuje. Situacija koja je, bilo paradoksom, bilo kontrastom, ili pak duhovitim poređenjem, zaoštrena da bi bila izložena podsmehu. Nije u pitanju ironija (mada je ironija u osnovi ove knjige) kao armatura i kao povod, kao vrhovno načelo), u pitanju je podsmech. Podsmeh čoveka koji je iznad takvog života (posmatra ga u vanvremenskom kontekstu) ali koji je u takvom životu, otuda ironija prema samom sebi, koja je plod onoga što on, mereći iz tog ugla (vanvremenskog konteksta), o sebi zna, i podsmeh kao odnos pesnika prema svetu koji to ne zna. Podsmeh kao moćna poluga merenja ljudske gluposti, neslobode i omeđenosti. Podsmeh kao presuda svetu, a presuda kao svest o svetu, a do svesti se, opet, došlo merenjem tog sveta i sebe u njemu. (Ili je, ipak, svest neprekidno merenje.)

On se podsmeva »licu javnosti», ali je svestan da i on sam pripada tom »licu«, istovremeno delujući iz njega. Takvim pristupom »javnosti« on je istovremeno ukida; ali ukazujući na njenu ulogu u sputavanju, zarobljavanju, onemogućavanju pojedinca. »Lice javnosti« ne postoji, ali deluje. Paradoksalna situacija na izgled. Subjekt se ponaša tako kao da »lice javnosti« postoji, i tom njegovom zabludom ono deluje. U tom određenju pojedinca prema »licu javnosti« dolazi do toga da pojedinac gubi svoju slobodu: iz »lica javnosti« razvija se bezličnost pojedinca. I može li taj i takav pojedinac da deluje na vlastiti život. Milan Đorđević suprotnstavlja »ego« »licu javnosti« i u tom traganju za tim licem, nevidljivim i nepostojecim, on (»ego«) se gubi. Dolazi do toga da se ništa ne događa i da ništa ne postoji, do toga da svakodnevni život nije nikad započeo i nikad se neće završiti. »Ego« ne postoji u zemlji koja isto tako ne postoji. Ništa se ne završava i ništa se ne otkriva. On sam ništa je. Vrti se oko samog sebe. Prazan je. U njemu više nema šta da umre, sve je već rasitno i potrošio. Ne može nigde da se skloni, ni s koje strane ne može da se rodi. Bog ga je ostavio. Nema uporišta. Za šta se uhvati. Bori se za to da bude primećen, da postoji. On meri sebe, ne iz ugla svakodnevice, otuda nadmoć u odnosu na druge i podsmech, ali i sopstvena nemoć i ironija prema sebi, i priznajenje:

»Ali nikad to nisam ja
nikad potpuno dovoljno ja.«

Iz tog osećanja sopstvene nemoći rađa se jedna nihilistička predstava sveta, zaoštrena predstava ne bi li se oni koji u njoj učestvuju približili toj predstavi. Predstavi u kojoj je dezodorisani, uniformisani svet svakodnevice, gde je duša dresirana da sledi zvaničnu politiku, gde sve određuju meteorološki i društveni uslovi. Milan Đorđević je razdeljen »između prošlosti i budućnosti«, između »dana i noći« i istovremeno razdeljen između čačkalica, folija, zavesa, sijalica, i tu se rađa bunt:

»prodramaču glasom sve svoje kosti
protestovajući protiv ne znam ni ja čega
protiv zemljine teže i sveže štampanih korisnih laži.«

I tu je i početak i kraj Đorđevićeve poezije, u toj pobunjenosti angažovanosti, društvenoj ako ćemo. Poezija unekoliko jednoznačna, jednosmerna, zarobljena svojom tendencioznošću ne izlazi iz okvira: odnos čovek—svet i, na žalost, ne nazire mogućnost izlaza iz tih okvira.

DR GLIGORIJE ZAJEČARANOVIĆ:
»MARKSIZAM I MARKSISTICKO OBRAZOVANJE«,
»Gradina«, Niš 1979.
Piše: Živojin Nikolić

U sadašnjem trenutku razvoja i primene marksizma, a posebno u oblasti nauke i obrazovanja, od posebnog je značaja da ova filosofija osnivača naučnog socijalizma sve više postaje osnovom kako naučnog rada uopšte, tako i obrazovanja u celini, čime ujedno jača i njegova idejnost. Nova knjiga prof. dr Gligorija Zaječaranovića posvećena je, pre svega, marksizmu — toj primarnoj filosofiji našeg vremena i marksističkom obrazovanju, i to je onaj prvi čin i momenat koji neposredno potvrđuje značaj ove knjige danas i opredeljuje nas da ukažemo na njene bitne vrednosti. Knjiga ima dve celine po svome os-